

СВАКОДНЕВНА ЕСТЕТИКА У АРХИТЕКТУРИ И ПРИМЕЊЕНИМ УМЕТНОСТИМА

Ирена И. КУЛЕТИН ЂУЛАФИЋ

Универзитет у Београду,
Архитектонски факултет

Сажетак: Естетика је филозофска дисциплина чији се предмет интересовања од њеног настанка до данас непрестано развија и проширује. Заснивањем естетике половином осамнаестог века као науке о чулној спознаји света и феномена, тежиште естетике било је усмерено превасходно на теоријска, филозофска, аксиолошка и критичка разматрања уметности, природе и лепоте. Естетика је временом ширила своја истраживања изван оквира појединачних уметности на односе који владају међу различитим уметностима, затим односе између уметности и других дисциплина, да би на концу изашла из поља уметности и раширила се на поља науке, технологије, екологије, медија и комуникације, социологије, географије, религије, политике, економије, итд. Стога данас можемо говорити о естетици архитектуре, естетици музике, естетици медија, естетици науке, естетици религије, естетици технологије, естетици *web* дизајна, естетици окружења или естетици животне средине (*environmental aesthetics*), естетици свакодневног живота (*aesthetics of everyday life*), еколошкој или зеленој естетици, феминистичкој естетици, квир естетици (*queer aesthetics*), афричкој естетици, азијској естетици, и о многим другим врстама и подврстама савремених кретања естетике.

Естетика у двадесет првом веку сачињава елементарну одредницу нашег глобалног неолибералног капиталистичког друштва. У добу доминантности визуелних сензација и све напреднијих технологија, границе уметности се губе, а границе естетике се све више удаљавају од питања уметности, постају све општије и критички плуралистички оријентисане. Савремена естетика непрестано доживљава мноштво гранања, а једну од њених грана која значајно привлачи пажњу истраживача представља свакодневна естетика која ће у овом раду бити анализирана у оквирима архитектуре и примењених уметности. Као главни циљ рада поставља се разјашњење нејасноћа и питања која су везана за оправданост конституисања свакодневне естетике као аутономне научне истраживачке области, као и за испитивање односа свакодневне естетике према општој естетици с једне стране, и њених релација према практичним дисциплинама архитектуре и примењених уметности с друге стране.

Кључне речи: свакодневна естетика, естетика архитектуре и примењених уметности, естетизација, естетичко искуство, естетика атмосфере, естетика животне средине.

УВОД

Естетика као самостална наука заснована је половином осамнаестог века. Овај термин по први пут употребљава немачки филозоф Александар Баумгартен (Alexander Gottlieb Baumgarten) који 1750. године издаје књигу под насловом *Aesthetica*. Баумгартенова главна намера односила се на оснивање естетике као нове поддисциплине филозофије која се бави истраживањем чулних сазнања. У времену просветитељства концепти науке, филозофије и религије доживљавају значајне промене, а саме историјске, друштвене и политичке прилике упутпујују услове за настанак различитих критичких теорија и нових путева трагања за знањем. Носици духовног и интелектуалног просветитељства – филозофи, песници, мислиоци и књижевници почињу високо да цене чулна сазнања која су у претходним епохама сматрана нижом врстом знања. Баумгартеново теоријско заснивање естетике произашло је из гносеолошке климе која се формирала кроз рационализам од седамнаестог века на даље, што је довело до установљења вредности које чулно сазнање поседује као засебна врста знања различита од рационалног или логичко појмовног знања. Према томе можемо закључити да се естетика конституисала на разлици у епистемолошкој природи знања коју су заступали филозофски правци рационализам и емпиризам.

Премда се залаже за самосталност естетике, Баумгартен, припадник рационализма, заснива естетику – *scientia cognitionis sensitivæ* („науку о чулном сазнању“) – као „млађу сестру логике“ што указује на и даље присутну инфериорност естетичког знања у односу на логичко рационално знање. Како закључује Мирко Зуровац управо је рационалистички систем Лајбниц-Волфове (Gottfried Wilhelm Leibniz, Christian Wolff) филозофије који је омаловажавао и потцењивао улогу чула и чулности, потпомогао Баумгартенова схватања о значају чулног знања као врсте знања којој је потребно указати еквивалентну пажњу филозофије.

У својим академским почецима естетика се веома слабо бавила уметношћу, пре свега је подразумевала питања чулне спознаје природног света, затим књижевности и музике. Прекретница која је означила усмеравање естетике на питања уметности била је Кантова (Immanuel Kant) естетичка теорија изложена у књизи „Критика моћи суђења“ објављеној 1790. године – овим делом потврђено је рођење естетике из филозофије, али и рођење нововековне филозофије као последице једног освешћеног и новог културно-историјског контекста. Кантови судови укуса и естетичке категорије усмериће естетику искључиво ка пољу уметности која се разматра као неизоставни сегмент филозофских система великих мислилаца попут Хегела (Georg Wilhelm Friedrich Hegel), Фихтеа (Johann Gottlieb Fichte), Шелинга (Friedrich Wilhelm Joseph Schelling), Шопенхауера (Arthur Schopenhauer), Лесинга (Gotthold Ephraim Lessing), Гетеа (Johann Wolfgang von Goethe), Шилера (Johann Christoph Friedrich von Schiller), и других.

Током двадесетог века говорило се о смрти естетског, обзиром да је модерна уметност заузела антиестетски став. На полазној тези о негацији естетике и њеној непотребности и неважности постојања за уметност развиле су се многе форме модерне уметности попут: концептуалне уметности, перформанса, електронске уметности, дигиталне уметности, уметности инсталација, звучне уметности, и различитих форми друштвено ангажоване уметности. Ове антиестетске уметности истицале су превазилажење естетичких разматрања, али су зато морале да оформе дијалог са естетичким теоријама

и да саме себе критички тумаче, што није могло да резултује захтеваним отцепљењем уметности од естетике, управо због тога што сама уметност у својој бити поседује естетичку природу коју је немогуће негирати, ишчупати и уништити, јер уколико се то учини уметност више није уметност.

Доба постмодернизма донело је извесну слободу, еклектичност и данас актуелну тенденцију естетике за ревизијом и редефинисањем. Естетика двадесетог века је превасходно била усмерена на критички однос између уметности и естетике, док се у двадесет првом веку највећи помак естетике остварује кроз истицање културолошког контекста који је далеко шири од филозофског и уметничког контекста у ком се естетика раније кретала. До данас естетика је доживела бројне трансформације које су умногоме промениле, прошириле и усложиле предмет и методе њеног истраживања. Дефиниције естетике су бројне, можемо рећи да их има онолико колико има и естетичара. Једна веома кратка, једноставна и општа која одговара данашњој ситуацији плурализма и перспективизма у естетици је да естетика представља „критичко мишљење о уметности, култури и природи”.¹ Савремена естетика није само идеолошко становиште које се бави проблемима укуса сходно друштвеној класи, пореклу, роду, раси, етничкој припадности, сексуалном опредељењу, и сл. Савремена естетика представља комплекс трансдисциплинарних концепата, теорија, форми знања, критичких пракси.² Неки концепти који су у историјском развоју естетике били занемаривани данас су посебно акцентовани и укључени у главне теме естетике, попут: естетике деколонијализма, естетике инвалидности (*Disability Aesthetics*), феминизма, естетике миграција, негритизма (*Negritude*), естетике трауме, компјутерске естетике, естетике визуелизације компјутерских података, итд. У овим концептима естетика је схваћена на дистурзиван начин, као критички концепт мишљења који интегрише културу и уметност.

Савремена естетика је постала истраживачки домен наука, уметности, филозофије и живота у свом тоталитету, зато је данас најправилније говорити о различитим естетикама. Пред нама су непрегледни путеви даљег развоја естетике која је у сталним променама, трансформацијама, преиспитивањима, пред изазовима и комплексностима нашег и будућег доба.³ Узимајући у обзир плурализам идеја и перспективност естетичког мишљења овај рад настоји да укаже на значајне смерове савремене естетике, међу којима се налази и свакодневна естетика. Област свакодневне естетике је нова и још увек неистражена, а посебно у домену архитектуре и примењених уметности истраживања свакодневне естетике су малобројна. Из тих разлога допринос овог рада чини пионирски подухват да се области архитектуре и примењених уметности сагледају не из устаљене позиције уметности и технологије, већ из позиције које ове дисциплине заузимају у нашем свакодневном животу, односно у нашим свакодневним искуствима и естетском доживљавању простора архитектуре и предмета примењених уметности.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Један од основних мотива за настанак овог истраживања била су размислања о комплексности предмета интресовања савремене естетике и разноврсности метода којима се естетика данас служи. Да би једна наука била конституисана она мора поседовати јасно дефинисан предмет који истражује и мора располагати методама и техникама које су адекватне за истраживање њених проблема. Предмет естетике је јасно установљен њеним заснивањем половином осамнаестог века, а односи се на

1 A. G. Baumgarten, *Aesthetica*, Traiecti cis Viadrum, 1750, Vol 2. 1758.

2 A. G. Baumgarten, *Filozofske meditacije o nekim aspektima pesničkog dela*, Београд, 1985, 85–87.

3 М. Зуровац, *Игеја естетике*, Београд, 2002, 68.

истраживање лепог, уметности и природе. Поред ових назовимо традиционалних предмета естетског интересовања, данас се предмет естетике налази у сталној експанзији, проширује се на различите дисциплине, појаве и односе које заједно можемо подвести под општу одредницу културе. То значи да један од главних предмета естетике чини култура и све оно што се под културом подразумева у најопштијем смислу. Ово усложњавање и уношење општости у одређење предмета естетике одразило се и на слободу и разноврсност у погледу метода естетике.

Сама метода естетике је од њеног настанка задавала велике проблеме естетичарима. Питање да ли је естетика наука или филозофија, указује на чињеницу да један од главних проблема естетике лежи у немоћи естетике да прецизно дефинише своју методу.⁴ Иако естетика поседује низ формалних чинилаца који оправдавању њено постојање као самосталне дисциплине – она има свој предмет и кључне проблеме чијим решавањем даје свој допринос у општем систему наука, – естетика се у погледу метода и сопственог критичког разматрања још увек налази на путу самооткривања. Спрега између предмета и метода је узрочно-последична, тако да укључивање одређених методолошких поступака из других наука доводи до гранања и проширивања предмета естетике. Некада су главни проблеми естетике били лепо и укус у уметностима, а једина метода њиховог разматрања била је спекулативна филозофска метода.

Временом са прогресивним развојем природних наука, од половине деветнаестог века надаље, долази до њиховог преплитања са питањима филозофије и естетике. У естетици постају актуелне позитивистичке тенденције које суштину разрешења естетских проблема виде у прихватању индуктивних метода природних наука, пре свега експеримента, што је и данас један од актуелних видова разматрања естетичких проблема. Милутин Борисављевић био је први српски естетичар архитектуре који је засновао „научну естетику” – врсту метанауке која се заснивала на оптици, физиологији, експерименталној психологији и неуро науци.

Наш истакнути естетичар Милан Дамјановић је тврдио да је главни разлог за успон научног позитивизма у естетици био нестанак великих филозофских система попут Хегеловог. Дамјановић у погледу исправности одабира естетичке методе заузима компромисан став сматрајући да је естетичко мишљење и научно и филозофско,⁵ док Зуровац истиче да естетика у погледу методологије треба да остане искључиво филозофска дисциплина иако се у својим истраживањима ослања на знања и позитивистичку методологију емпиријских наука.⁶

Естетика архитектуре представља естетичку поддисциплину којом се на нашим просторима највише бавио Владимир Мако, професор Архитектонског факултета у Београду. Вишедеценијским истраживањем архитектуре са аспекта естетике професор Мако је успео да афирмише ову засебну естетичку област не само код нас, већ и на интернационалном плану, што потврђују веома посећени светски конгреси естетике одржани на Архитектонском факултету у Београду.⁷

4 I. Kant, *Kritika moći suđenja*, Beograd, 1975. Видети такође: I. Kant, *Kritika čistoga uma*, Beograd, 1970; I. Kant, *O lepom i uzvišenom*, Nova Pazova, 2002.

5 в. D. Grlić, *Estetika. Knj. 3: Smrt estetskog*, Zagreb, 1978; D. Grlić, *Estetika. Knj. 4: S onu stranu estetike*, Zagreb, 1979. Видети такође: D. Grlić, *Estetika. Knj. 1: Povijest filozofskih problema*, Zagreb, 1974; D. Grlić, *Estetika. Knj. 2: Epoha estetike: XVII, XVIII i početak XIX stoljeća*, Zagreb, 1976.

6 в. M. Šuvaković, *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950*, SANU i Prometej, Beograd i Novi Sad, 1999; M. Šuvaković, *Asimetrični drugi: eseji o umetnicima i konceptima*, Prometej, Novi Sad, 1996.

7 M. Kelly, *Encyclopedia of Aesthetics*, Volume 1, Oxford, New York, 2014, xxi.

У овом раду архитектура и примењење уметности су изабрани за тематска подручја естетског разматрања. Као главни теоријски оквир изабрана је свакодневна естетика – правац у савременој естетици чији предмет интересовања представљају појаве, процеси и односи заступљени у свакодневном животу човека. Обзиром да се истраживање односи на естетику архитектуре и естетику примењених уметности као посебне врсте естетике које се разматрају са становишта свакодневне естетике, сама методологија истраживања обухвата интеграцију филозофско спекулативних метода и позитивно-научних сазнања везаних за техничко-технолошке одлике архитектуре и примењених уметности.⁸ Опредељење за овакав интегративно-синтетички методолошки приступ одредило је теоријско-емпиријски карактер самог истраживања.

Кључна иновација рада односи се на промену методолошког приступа у разматрању естетичких проблема, који се не посматрају једнострано само кроз призму филозофије, већ са далеко ширег аспекта културе. На тај начин рад настоји да представи савремена кретања естетике која се данас не бави само уметношћу, естетским категоријама и филозофирањем о уметности, већ је непосредно присутна у свакодневном животу човека, у различитим делатностима које он обавља, у социјалним везама које ствара и предметима кроз које се изражава.

Еволуција естетике данас сагледава се кроз еволуцију технологије која трасира развој архитектуре и примењених уметности. Технолошке иновације, промена методологије рада и прелазак на компјутерски дизајн у великој мери су променили естетичка размишљања о архитектури и примењеним уметностима. Границе архитектонске и дизајнерске струке отвориле су се ка интердисциплинарним и трансдисциплинарним повезивањима дизајнера, архитеката, инжињера, психолога, социолога, еколога, IT дизајнера, математичара, и многих других струка. Према томе резултати овог рада потврђују промену фокуса естетике са уметности на свакодневни живот и човека као актера, ствараоца и конзумента естетичког искуства. У том погледу остварује се нов естетички дискурс интеракције технологије, примењених уметности, архитектуре и уметности.

Ову диспозицију проблема естетике из домена уметности и филозофије у домен окружења односно животне средине – *environment*, практичности и свакодневице узроковану процесима културне и опште глобализације, поједини естетичари посматрају као опадање филозофског интегритета естетике. Насупрот овом мишљењу ауторка рада истиче позитивне последице разграђивања естетике на специфичне, партикуларне и посебне области, сматрајући да је на тај начин дошло до обогаћивања естетике као подједнако релевантне филозофске и научне дисциплине. С тим у складу ауторка заступа тезу да естетика упливом у домен свакодневног људског живота настоји да изгради један свеобухватан хуманистички и филантропски приступ у сагледавању естетичких проблема. Наведена теза иницирала је определење да се из веома опсежног обима интересовања свакодневне естетике истраживање ограничи на област архитектуре и примењених уметност као кључне домене у оквиру којих се одвија наш свакодневни живот. Наша естетска искуства су одређена зградама, елементима ентеријера, намештајем, малим употребним предметима који чине наше социјално, природно и изграђено окружење. У заједничкој интеракцији дела архитектуре и примењених уметности формира се оно што називамо “естетиком атмосфере”, о чему ће бити речи касније.

У раду је спроведено дијалектичко јединство дедуктивно-индуктивног метода у формирању општих и посебних знања о естетици, свакодневној естетици, естетици архитектуре, естетици примењених уметности и примени свакодневне естетике у посебним подручјима архитектуре и примењених уметности. Према томе методолошки процес истраживања реализован је кроз дија-

⁸ *ibid.* xxi.

Слика 1

лектичко јединство општег, посебног и појединачног са крајњим циљем да се оствари свеобухватно и целовито разумевање посматраног проблема свакодневне естетике у архитектури и примењеним уметностима.

Везаност свакодневне естетике за окружење тј. животну средину условило је разматрање њених феномена емпиријским путем, што нам је отворило могућности да проблеме свакодневне естетике што објективније, систематичније и кохерентније размотримо путем интерсубјективне проверљивости у пракси и да те резултате интегришемо са теоријским сазнањима. Стога позиција животне средине са које се сагледава естетика архитектуре и примењених уметности проналази обострану потврду и у филозофској традицији естетике, али и у практичном разматрању естетике, и то поготово кроз односе који владају између човека, природе, друштва, уметности и предмета које човек ствара и конзумира на интелектуалан и практичан начин. Теоријски резултати овог рада поткрепљени су и практичним примерима, док рад у целини покреће једно од главних питања покретљивости знања изван граница естетике као филозофске дисциплине. Истраживања спроведена у раду указују на нове путеве развоја естетике кроз мултидисциплинарне, интердисциплинарне, кросдисциплинарне и трансдисциплинарне приступе сагледавања уметности, архитектуре, примењених уметности, науке и живота у јединству главних филозофских вредности лепог, доброг и истинитог.

ОД ФИЛОЗОФИЈЕ УМЕТНОСТИ ДО СВАКОДНЕВНЕ ЕСТЕТИКЕ И ЕСТЕТИКЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Основни циљ овог рада односи се на разрешење нејасноћа у вези питања шта се под свакодневном естетиком подразумева и утврђење граница свакодневне естетике у погледу њених истраживања сконцентрисаних на области архитектуре и примењених уметности.

Филозофски кругови често мерења свакодневне естетици на њеној усмерености ка не-уметничким и тривијалним проблемима који су везани за практична знања других неестетских области и дисциплина, стога поједини сматрају да свакодневне естетици није место у филозофском концепту

естетике.⁹ Међутим, главни контрааргумент оваквим тврђењима је чињеница да је и сама уметност доживела низ корених трансформација, поготово од појаве поп-арта на даље, уметност је ушла у наш свакодневни живот и она је путем феномена естетизације постала саставни део наших свакодневних естетичких искустава.

Данас се уметност естетизује управо кроз предмете и идеје којима се бави свакодневна естетика, а примери за то су разна уметничка дела приказана на различитим предметима свакодневне употребе, попут Ботичелијеве слике „Пролеће” на шољама, торбама, мајцама, свескама, упаљачима и сл. (сл. 1). Феномен естетизације је присутан у свему, од начина одевања, одабира парфема, кола или креме за лице до политичке кампање, екологије и бриге за заштиту животне средине. Сваки појединац данас се може сматрати уметником – уметником који креира свој *facebook* профил или *twitter* налог постављајући на њих слике и коментаре, изражавајући свој естетски и етички однос према сфери интимног и јавног живота. Ворхолове (Andy Warhol) речи су се обистиниле, данас је заиста свако добио својих петнаест минута славе.¹⁰ Сфере естетског и уметничког је немогуће раздвојити, могуће је само говорити о различитим нивоима теоријског разматрања уметности и естетике. Савремена естетика је проширила обим свог појма у погледу односа према својој историји, времену, простору и садржајима којима се бави.¹¹

Јурико Саито (Yuriko Saito), једна од водећих естетичарки која је заслужна за научну афирмацију области свакодневне естетике, истиче да су питања свакодневне естетике безгранична.¹² Граница између уметности и не-уметности је у данашњем времену веома танка, многи наизглед тривијални елементи свакодневног живота заиста садрже естетске и уметничке вредности које могу бити предмет филозофских анализа.¹³ То је посебно изражено у домену архитектуре и примењених уметности чији су производи пре свега функционалистички, технички оправдани и прилагођени захтевима свакодневног живота, али истовремено могу да испољавају високе уметничке и естетске квалитете који побуђују специфична естетска искуства код људи.¹⁴ Настојања дисциплина архитектуре и примењених уметности да учине своја дела специфичним и оригиналним приближава их циљевима које има уметност. Имајући то у виду проучавање свакодневне естетике у архитектури и примењеним уметностима захтева кохерентну естетску анализу која узима у обзир оба аспекта окарактерисана као: 1. свакодневни, рутински, уобичајен и 2. уметнички, специјалан, другачији. Треба истаћи да циљ свакодневне естетике која се разматра кроз архитектуру и примењене уметности није дијалектичко

9 v. M. Kelly, *nav. delo*, Vol 1–6.

10 A. Erjavec, “The Status of Aesthetics Today”, *Serbian Architectural Journal 7* (Belgrade), 2015, 1–8.

11 У раду је усвојена употреба термина “свакодневна естетика” који представља превод термина *everyday aesthetics* са енглеског језика. У светској академској пракси такође се користи синонимни термин *aesthetics of everyday life* – естетика свакодневног живота.

12 v. M. Marković, *Filozofski osnovi nauke*, Beograd, 1994, 23–25.

13 За детаљнију анализу методолошког проблема естетике в. М. Дамњановић, *Проблем експерименталне методологије у естетизици*, Београд, 1963, 9; М. Дамњановић, *Струјања у савременој естетици*, Загреб, 1966, 12; М. Дамњановић, *Струјања у савременој естетици*, Београд, 1984, 13; М. Зуровац, *Идеја естетике*, Београд 2002, 61; М. Зуровац, *Методичко заснивање естетике*, Београд, 2008; М. Зуровац, *Тешкоће у заснивању естетике*, Београд, 2012.

14 в. И. Кулетин Ђулафић, *Научна естетика архитектуре Милушина Борисављевића* (докторска дисертација), Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2012; I. Kuletin Ćulafić, „Теорија архитектуре у Србији између два светска рата”, у: *Istorija umetnosti u Srbiji XX vek: Moderna i modernizam 1878–1941*, Tom III, ur: M. Šuvaković, Beograd, 2014, 705–716.

надјачавање ове две карактеристике, већ утврђивање њихове равноправне важности у теоријском и практичном разумевању суштине свакодневне естетике.

Теме свакодневне естетике као што су свакодневне активности, купање, исхрана, одлазак на посао, поспремање куће, шетња градом или природом, бављење спортом и хобијима, дружење са пријатељима, прослављање празника и прослава, одлазак у биоскоп, позориште, музеје и на изложбе, одвијају се у одређеном просторном и социјалном окружењу које је увек одређено човековим доживљајем окружења, ствари и бића које чине то окружење које је у савременом животу у градовима неизоставно условљено архитектуром и делима примењених уметности.

Архитектура обухвата целокупно изграђено окружење, од интимних простора унутрашње архитектуре наших домова, дизајна великих јавних простора до уређења урбаних целина и пејзажне архитектуре. Архитектонско окружење прожима се са природним окружењем, а у просторима унутрашње архитектуре ово окружење је испуњено намештајем, украсима, различитим употребним предметима, одећом, предметима индустријског дизајна, графичким дизајном, играчкама, техничким геџетима и многим другим производима примењених уметности и дизајна. Архитектура и примењене уметности се налазе у нераскидивој узајамној интеракцији и са техничко-технолошког, функционалистичког и естетског аспекта оне остварују међусобне везе које чине саставне одлике људским утицајима створеног окружења. Према томе, архитектура и примењене уметности представљају важан домен истраживања не само свакодневне естетике, већ и естетике животне средине или естетике окружења или естетике околине.

Естетика животне средине представља веома обимну и важну грану савремене естетике која се развила из аналитичке традиције филозофске естетике седамдесетих година прошлог века. Настала као реакција на концентрацију филозофске естетике превасходно на питања уметности, естетика животне средине усмерила је своја истраживања на естетску валоризацију природне околине, а до данас се развила у разматрања друштвеног окружења и људским утицајем створених окружења – где спадају архитектура и примењене уметности. Естетика животне средине је гранична дисциплина између филозофске естетике и природних наука.¹⁵ Предмет истраживања естетике животне средине чине естетичка гледишта усклађивања односа између људи и њихових природних и друштвених станишта, уз експлоатацију ресурса и технолошки развој који не нарушава природни, друштвени и економски систем.¹⁶

15 A. Carlson, "What is Environmental Aesthetics?", in: *Environmental Aesthetics*, ed. Routledge Encyclopedia of Philosophy, Taylor and Francis, UK, 1998. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/environmental-aesthetics/v-1/sections/what-is-environmental-aesthetics>.

16 За више информација о појму естетике животне средине в. А. Carlson, "Environmental Aesthetics", in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. E.N. Zalta, Metaphysics Research Lab, Stanford University, Stanford, CA, USA, 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/environmental-aesthetics/>; A. Carlson and A. Berleant, *The Aesthetics of Natural Environments*, Peterborough, Ontario, Canada, 2004; A. Berleant, *The Aesthetics of Environment*, Philadelphia, 1992; A. Berleant, *Aesthetics and Environment: Variations on a Theme*, England and USA, 2005; Y. Sepänmaa, *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*, Denton, 1993; K. Harries, "What Need is There for an Environmental Aesthetics?", *The Nordic Journal of Aesthetics* 22, 2010–2011, 40–41. <https://tidsskrift.dk/nja/article/view/5186/4567>; R.W. Hepburn, "Contemporary Aesthetics and the Neglect of Natural Beauty", in: *British Analytical Philosophy*, eds. B. Williams et al., London, 1966, 285–310; Као пример практичног разматрања естетике животне средине са аспекта архитектуре, туризма и едукације в. У. Radosavljević et I. Kuletin Ćulafić, "Use of Cultural Heritage for Place Branding in Educational Projects: The Case of Smederevo and Golubac Fortresses on the Danube", *Sustainability* 11/19, 5234 (Basel), 2019, 1–33. <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/19/5234/htm>.

Можемо закључити да све врсте окружења, природно и људски створено – социјално и изграђено, сачињавају домене у којима се обавља свакодневни живот људи, стога свакодневна естетика и естетика животне средине деле многа питања, оне се преклапају и заједно чине једну од најважнијих тема данашњице. Управо из овог разлога на научној јавности је задатак да се пажљиво посвети истраживању свакодневне естетике чије теме истраживања практично и теоријски захватају све сегменте људске егзистенције.

СВАКОДНЕВНА ЕСТЕТИКА У АРХИТЕКТУРИ И ПРИМЕЊЕНИМ УМЕТНОСТИМА

Последњих година тема свакодневне естетике задобија све већу пажњу научне јавности. Иако постоје многе нејасноће, питања и контрадикције, свакодневна естетика представља веома сложену и опширну област пуну великих потенцијала чија су истраживања у току. Најзначајније доприносе у погледу објашњења предмета и садржаја свакодневне естетике пружили су академски стручњаци: Јурико Саито (Yuriko Saito), Томас Леди (Thomas Leddy), Арнолд Берлант (Arnold Berleant), Оси Наукаринен (Ossi Naukkarinen) и други.¹⁷

Свакодневна естетика или естетика свакодневног живота односи се на објекте, окружење и активности које људи обављају свакодневно и предмете којима се користе у својим свакодневним искуствима, као на пример: предмети свакодневне употребе, кућни апарати, телефони, компјутери, разни компјутерски геџети, кола, јавни превоз, разни кућни послови, свакодневне активности попут исхране, шетње, купања, кувања, куповине намирница, дружења са пријатељима, спортске активности, уређење куће и околних простора, хоби активности, и слично.¹⁸ Кевин Мелкион (Kevin Melchionne) исправно тврди да свакодневну естетику не треба схватити као домен под који ће се сврстати све оно што не потпада под уметност и природу. Објекти, активности, догађаји, идејни ставови и односи чине одреднице наших естетских искустава у свакодневици, али у естетички процес перцепције укључени су и други фактори као годишња доба, метеоролошке прилике, политички систем који преовлађује у месту у ком живимо, наш пол, социјална опредељења, сексуална оријентација, ниво образовања, и слично.¹⁹ Веома комплексан културолошки, социјални, природни, економски и политички контекст утиче на нашу естетску перцепцију архитектуре и примењених уметности које свакодневно опажамо. Иако нам се архитектура у којој проводимо свакодневно највећи део времена (обично стамбена и пословна архитектура) не чини довољно естетски изазовном у погледу побуђивања специфичних естетских доживљаја (за разлику од уметности чија се естетичка искуства заснивају на доживљају нечег специјалног и аутентичног), та „свакодневна“ архитектура и окружење које се њом ствара и

17 Опшириније о осталим темама којима се бави свакодневна естетика в. А. Berleant, *Sensibility and Sense: The Aesthetic Transformation of the Human World*, Exeter, 2010; А. Berleant, *The Aesthetics of human environments*, Peterborough, 2007; Yuriko Saito, *Everyday Aesthetics*, Oxford, 2010; Т. Leddy, *The Extraordinary in the Ordinary: The Aesthetics of Everyday Life*, Peterborough, 2012; Lui Yuedi et Curtis L. Carter (eds.), *Aesthetics of Everyday life: East and West*, Newcastle upon Tyne, 2014; Kevin Melchionne, "The Definition of Everyday Aesthetics", *Contemporary Aesthetics* 11, 2013. <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=663%20>; Jane Forsey "Appraising the Ordinary – Tension in Everyday Aesthetics", in: *Proceedings of the European Society for Aesthetics*, Vol. 5, eds. F. Dorsch et D.E. Ratiu, Fribourg, 2013, 237–245; А. Light, et J. M. Smith, *The aesthetics of everyday life*, New York, 2005.

18 в. Y. Saito, *Everyday Aesthetics*, Oxford, 2010, 4–8.

19 K. Melchionne, "The Point of Everyday Aesthetics", *Contemporary Aesthetics* 12, 2014, 1–9. https://digitalcommons.risd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1307&context=liberalarts_contempaesthetics

Слика 2

у чијој креацији учествују и производи примењених уметности, сачињавају домен естетике који се често занемарује у естетичким истраживањима архитектуре и примењених уметности. Архитектура и примењене уметности по природи предмета којима се баве представљају интеграцију теоријског и практичног мишљења, а архитектура може бити схваћена и као врста примењене уметности. Архитектура и примењене уметности деле многа естетска начела, нарочито у погледу чулне перцепције (визуелне, аудио, миришне и тактилне) окружења које се ствара посредством архитектуре и производа примењених уметности. Објекти архитектуре и предмети примењених уметности заједно сачињавају материјалне и културне потребе човека, а уједно обележавају већину естетских искустава које човек стиче у свом свакодневном животу. Архитектура стамбених простора, пословања, комерцијалних садржаја, културно-уметничких садржаја, болница, школа, угоститељства, уређења паркова и отворених јавних простора чини амбијенте у којима се свакодневно крећемо и које естетски опажамо са вишом или нижом чулном активношћу.²⁰

Естетска искуства која стичемо сваки дан чулном перцепцијом архитектуре и њених спољашњих и унутрашњих просторних целина, обично не ангажују нашу пуну естетску пажњу, обзиром да су у питању простори и предмети који су нам добро познати, па их стога опажамо рутински, несвесно, по навици и често површно. Такође нижи праг наше чулне свесности одликује наше опажање већине предмета примењених уметности. Узмимо на пример производе индустријског дизајна као што су разна кухињска помагала која сваки дан употребљавамо у рутинским радњама приликом којих емпатично не доживљавамо ове предмете, већ нам је важна њихова функционална и практична особеност. С друге стране, када смо куповали ове артикле, наша естетска свесност је била далеко већа и засигурно је имала знатан утицај на избор артикла.

Како то закључује Оси Наукаринен, нашу свакодневицу обележава рутина, фамилијарност, континуитет, нормалност, навике, површност и чак полусвесност, одсуство стваралачких подухвата, преиспитивања, анализирања и било какве врсте дубоког размишљања.²¹ За разлику од сезонских догађаја и животних циклуса (годишњи одмор, путовања, венчање, сахрана, рођење детета, Нова година, Ускрс, рођендан, слава, прославе, итд.) којима се придаје посебна естетска и културолошка пажња, свакодневни живот је домен који се не планира, за који имамо осећај као да протиче и у истости, непроменљивости, рутини и досади, стога се истраживачке теме свакодневне естетике баве

20 v. O. Naukkarinen, "What is 'Everyday' in Everyday Aesthetics?", *Contemporary Aesthetics* 11, 2013, 3.

21 О чулном опажању в. : М. Merlo-Ponti, *Fenomenologija percepcije*, Сарајево, 1978, 43–48.

монотоним и рутинским радњама, попут стављања веша на праће или поспремања по кући. У погледу архитектуре, реч је о естетичким истраживањима простора и амбијената у којима сваки дан проводимо највећи део времена.

За разлику од већине естетичких расправа о архитектури, које су усмерене на велика и фасцинантна остварења архитектуре, попут најсавременијих техничко-технолошких и уметничких домета архитектуре музеја, великих пословних зграда, луксузних хотела, аеродрома, железничких станица, мостова, тржних центара, позоришта и различитих примера где се од архитектуре захтева спектакуларност и посебност, архитектура коју истражује свакодневна естетика истиче се квалитетима обичности, нормалности, удобности, такође њено интересовање су и неуредност, хаотичност, неорганизованост и прљавост.²² Узмимо за пример фотографије најсавременијих примера из архитектуре у неком часопису за архитектуру и дизајн. На тим фотографијама никада нећемо наћи, наслангане ствари преко столица, ненамештен кревет, неуредан сто или кухињу пуну неопраног посуђа (сл. 2). Символички и естетски статус савремене архитектуре којим се она изражава у друштвеном и културолошком систему подразумева квалитете савршености, чистоће, скупоцености, екстраваганције и беспрекорно модерног дизајна. Насупрот овој општој слици савремене архитектуре, сагледавање архитектуре и примењених уметности са аспекта свакодневне естетике чини значајно померање естетског дискурса са архитектуре као места хепенинга, атракције и спектакла у домен свакодневице, уобичајености, једноставности, бриге за социјално и природно окружење. Можемо закључити да свакодневна естетика заједно са естетиком окружења чини повратак античкој идеји добра, при чему се естетика удружује са етиком у смислу општег настојања да архитектура и примењене уметности поштују захтеве одрживог развоја животне средине, кроз хуману бригу о свом природном, социјалном и изграђеном окружењу.

Свакодневна естетика представља спој естетичке теорије и праксе, а најцеловитије се може дефинисати као интеграција филозофије, естетизације уметности, технологије и људских потреба у свакодневном животу са циљем емпатичног, хуманог и *user friendly* (пријатељски дизајнираног за кориснике) приступа у разматрању естетичких феномена. Значај свакодневне естетике је управо у њеном искорачењу из филозофских теоретизација о уметности и концентрисању на сам живот, при чему ова практична естетика не губи своју контемплативну димензију. Свакодневна естетика у својим истраживањима истиче проучавање чулног сазнања које представља основу академског заснивања естетике као самосталне научне дисциплине. Преиспитујући чулност, свакодневна естетика враћа се баумгартеновским коренима естетике и отвара нека стара и нова питања која се разматрају у ширем и богатијем културолошком контексту који обједињује у себи филозофију, уметност, праксу и друштво.

ФЕНОМЕН ЕСТЕТИЗАЦИЈЕ И ЕСТЕТСКОГ ИСКУСТВА

Сфера естетског је постала инфраструктурна сфера свакодневног живота, путем које човек врши своју еманципацију у друштву. Данас живимо усред естетизације стварног света која никада раније није постојала.²³ Улепшавање и стилизација чине главни мотив глобалистичке цивилизације дваде-

22 O. Naukkarinen, nav. delo, 4.

23 Y. Saito, "Aesthetics of the Everyday", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter 2019 Edition, ed. E. N. Zalta, 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/aesthetics-of-everyday/>; Y. Saito, nav. delo, 2010, 43–49.

Слика 3

сет првог века. Промене и процеси који се одвијају у савременој технологији представљају основу и главни механизам процеса естетизације који је данас присутан у свим доменима савременог живота од науке, уметности, друштва, политике, производње, економије, религије, филозофије, медија, културе, екологије, заштите животне средине, дизајна нашег изгледа до дизајна архитектуре и урбаних простора, и далеко шире. Процес естетизације свакодневног живота је појава која је настала као последица убрзаног развоја технике, науке и индустријске производње почетком двадесетог века, да би данас у ери дигиталних и компјутерских технологија наше друштво готово све своје активности заснивало на технолошкој основи. Живот данашњег човека одређен је естетиком и еволуцијом технолошких иновација које усложњавају и трасирају интеракцију између науке, технологије, уметности и производње. На глобалном културолошком плану естетизација се остварује кроз прихватање истих или сличних социјалних, политичких и економских начела, стила одевања, начина провођења слободног времена, слушања музике, уметничког укуса и других културолошких опредељења.

Савремена архитектура у свету је готово свуда слична, што је последица глобализирајућег ефекта естетизације – можемо рећи да постоји један универзални ток идеја, трендова, теорија и праксе који

Слика 4

Слика 5

Слика 6

је препознатљив широм света уз спорадичне локалне изузетке. Гигантске светске фирме у архитектури попут AECOM (САД), Gensler (САД), IBI Group Inc. (Канада), Nikken Sekkei Ltd (Јапан), Aedas (УК), Perkins and Will (САД), DP Architects (Сингапур), НОК (САД), Samoo Architects and Engineers (Јужна Кореја), Foster and Partners (УК), као и производне и услужне компаније као што су: Ikea (Шведска), McDonald's (САД), Zara (Шпанија), Apple Inc. (САД), Google LLC (САД), Amazon.com, Inc. (САД), Facebook, Inc. (САД) и многе друге представљају гиганте капиталистичке естетизације стила живота који прихвата већина житеља света (сл. 3, сл. 4, сл. 5).

Порастом улоге савремених технологија, глобализма, медијско-комуникацијске културе и потрошачког начина живота, естетика и уметност постају интегрисане у све домене човековог живота. Као што смо већ рекли, идентитет уметности је измењен, подела између природних и друштвених наука је у сталном редефинисању, а естетика значајно напушта традиционална схватања о уметности и постаје легитимна мешавина теорије, историје, критике, филозофије и праксе. Читав процес наведених промена условио је настанак свакодневне естетике као посебне области естетике, која се изродила из феномена естетизације. У данашњем времену феномен естетизације се састоји у трансформацији објеката, људи, околине и естетичких доживљаја који изворно не поседују естетске карактеристике у нешто што је естетски релевантно. Естетизација није стриктно повезана са лепотом, већ са перцепцијом, сензацијом тј. са естетским доживљајем нечега или некога. Мајк Федерстон (Mike Featherstone) сматра да се феномен естетизације свакодневног живота одвија кроз три аспекта: 1. уношење свакодневног живота у уметност (што је довело до нарушавања тзв. „ореола“ уметничког услед коришћења тривијалних тема из обичног живота у уметности – Дишанови редимејдови и Ворхолове конзерве), 2. уметничка репрезентација живота (одређени елементи из уметности се преносе у свакодневни живот, на тај начин предмети, активности, амбијенти и навике свакодневног живота попримају уметничку специфичност и посебност – естетизирају се (сл. 6) и 3. свеопшта присутност симбола и слика (пролиферација слика путем којих комуницира наше савремено потрошачко друштво).²⁴

24 в. Т. Leddy, "Defending Everyday Aesthetics and the Concept of 'Pretty' ", *Contemporary Aesthetics* 10, 2012, 8. <https://digitalcommons.risd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1259&>; J. Forsey, "Appraising the Ordinary. Tension in Everyday Aesthetics." in: *Proceedings of the European Society for Aesthetics* 5, eds. eds. F. Dorsch et D.E. Ratiu, Fribourg, 2013, 237-245; Y. Saito, nav. delo, 2010, 152–160.

Слика 7

Естетизација свакодневног живота односи се на све већу важност која се посвећује естетском про-суђивању, које је данас најзаступљеније у социјално-технолошкој комуникацији у виду лајковања тј. изражавања сопственог естетског става у погледу најразличитијих тема које се пласирају на друштвеним мрежама и путем компјутерских апликација. Вршењем лајковања одређени став, идеја, предмет, фотографија, кулинарско дело, дизајнерски производ, архитектонски објекат, и сл. доживљавају естетизацију и претварају се у специјални објекат који је спона између свакодневног и специјалног, између неуметничког и уметничког (сл. 7). Данас, интимна и јавна сфера живота су испреpletане, а кроз феномен естетизације уметност је присутна у свакодневним и обичним стварима попут гастрономије, прављења блогова на разне теме, у уређењу ентеријера, организацији и провођењу слободног времена и слично.

Естетизација урбаног простора остварује се веома наглашеним естетским интервенцијама чији је главни циљ да се обраћају људима као потрошачима.²⁵ Данас је доминантна тенденција да се јавни простори модерних градова дизајнирају сходно захтевима конзумеризма и економске исплативости, при чему се са аспекта естетике човек посматра као хедонистички потрошач, а не као друштвено биће чије су најважније потребе комуникација и партиципација. Ове конзумеристичке захтеве подржавају савремена архитектура и дизајн упадљиве естетске ексхуберентности чији је главни задатак интензивирање естетских доживљаја који трају само онда док се одвија комерцијална трансакција. На овај начин архитектуром и дизајном предмета примењених уметности креира се једна специфична атмосфера са циљем стварања интензивних и пренаглашених естетских доживљаја. Наша чулна перцепција архитектуре и предмета примењених уметности у оваквим комерцијално дизајнираним амбијентима често обухвата синестезију чулних искустава визуелне, аудио, тактилне и мирисне природе из чега произилази стварање нашег аутентичног искуства које се базира на холистичкој перцепцији атмосфере која настаје у садејству архитектуре, дизајнираних предмета и чулних сензација. Немачки естетичар и филозоф Гернот Буме (Gernot Böhme) бави се естетиком атмосфере коју заснива на разматрању чулних искустава. Бумеова естетика атмосфере, представља отклон од класичне филозофске естетике која је заступана од Канта до Адорна (Theodor Adorno) као филозофија вредносних судова углавном концентрисана на уметност. Концепцијом

25 v. W. Welsch, "Aesthetics Beyond Aesthetics", in: *Practical Aesthetics in Practice and Theory* Vol. III, ed. M. Honkanen, Helsinki, 1997, 21–22.

естетике атмосфере у контексту естетике животне средине Буме обнавља питања Баумгартенове естетике, посебно када је реч о естетском искуству и емоцијама које настају у нашој перцепцији отворених и затворених простора, односно, природе и изграђене средине. Према Бумеовом мишљењу атмосфера је естетски феномен који се налази између субјекта и објекта. Атмосфера је делимично ствар јер се гради путем материјалних производа које пружају архитектура и примењене уметности, те је с једне стране атмосфера условљена конструктивним елементима, дизајнираним предметима, техничким инструментима, бојама, светлошћу, музиком, звуцима, мирисима, тактилним структурама, док, с друге стране, атмосфера је нематеријална и неопипљива, јер је везана за чулну сензацију и емоције које се стварају у самом субјекту који перцепира одређене амбијенте и окружења. Истраживање феномена атмосфере је изузетно сложено, а у контексту свакодневне естетике архитектуре и примењених уметности, атмосфера постаје важан градивни елемент који обједињује наше потребе за друштвеном комуникацијом, партиципацијом и свесном естетизацијом свакодневних искустава.

ЗАКЉУЧАК

Кроз различите естетизације у свакодневној естетици ми трагамо за непатвореним, „недирнутим” и ничим условљеним искуствима која не представљају само пуко пружање одређене врсте чулног и менталног задовољства. У свакодневном животу кроз нашу перцепцију окружења и атмосфере ми настојимо да све наше естетске доживљаје који су везани за задовољство „продужимо” управо путем сталне естетизације свега што нас окружује. Ми смо ти који естетизујемо нашу свакодневицу, док с друге стране укидамо ексклузивитет естетском искуству које треба да буде посебно и аутентично, стога за нас у данашњем свету све постаје нормалност. Нормалност која је пренаглашена и технолошки обојена, у којој се аутентичност естетских доживљаја губи, бледи и јењава, па не можемо више разлучити где престаје свакодневица, а где почиње уметност. Зато се данас у покушају самоделифинисања естетика налази у тешкој позицији, док сви плурализми и општост карактера савремене естетике пружају неисцрпну разноликост. У двадесет првом веку естетика се може сагледати као *intellectual network* (интелектуална мрежа) која укључује и повезује бројне и разноврсне примере естетике, и уз то не поседује јасну, центричну и оперативну праксу, нити јединствену онтологију или епистемологију.²⁶ Појединац у том свету општег и сведозвољеног, ипак може да се снађе уколико своју потребу за трансценденцијом и духовношћу сагледа из угла средине у којој живи и која га окружује. На тај начин, празнина смисла која настаје са пренаглашеном естетизацијом нашег свакодневног живота супроставља се пуноћи смисла која се препознаје у сагледавању архитектуре, примењених уметности и свакодневног живота у његовој целисти и различитости са аспекта животне средине. Сам феномен естетизације представља отцепљење од трансценденцијалности естетског доживљавања света, уметности и природе, јер се у први план поставља трансестетско, симулакрумско и привидно. Наш свет је дубоко естетизован и тај процес се даље наставља пратећи техничко-технолошки прогрес, што има многе позитивне и негативне

26 M. Featherstone, *Consumer Culture and Postmodernism*, SAGE Publications, London etc., 2007, 65–69; У вези наведених Федерстонових аспеката естетизације и глобалистичких промена у уметности и друштву в.: R. Banham, *Theory and Design in the First Machine Age*, Cambridge 1980; W. Benjamin, *Eseji*, Beograd, 1974; M. Mekluan, *Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka*, Beograd, 1973. Ž. Bodrijar, *Simulakrumi i simulacija*, Novi Sad, 1981; R. Shusterman, “The End of Aesthetic Experience”, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 55/1, 1997, 29–41; R. Shusterman, “Postmodern Aestheticism: A New Moral Philosophy”, *Theory, Culture and Society* Vol. 5, 1988, 337–355.

последнице. У читавој какофонији естетског где се мешају теорија, пракса, критика, наука, политика и идеологија, не преостаје нам ништа друго него да сагледамо најбитнију потребу човека, а то је потреба за духовношћу. Ова веома изражена потреба савременог човека за схватањем целине света могућа је једино у јединству естетике и етике, што је данас можда најизраженије у истраживањима која нуде естетика животне средине и свакако свакодневна естетика. Иако се свакодневна естетика архитектуре и примењених уметности остварује као *techne* коју карактеришу ступњеви техничке умешности, она треба да очува античку филозофску позицију сагледану кроз неизоставно присутан *phronesis* који се остварује као вид практичне мудрости.²⁷ *Phronesis* у савременој архитектури и примењеним уметностима треба да представља свемудрост у њиховој практичној и филозофској манифестацији настојећи да отелотвори садејство етике и естетике кроз разборито делање у духу наше бриге за окружење и за смисао свакодневног у сагласју најважних вредности доброг, лепог и истинитог.

ИЛУСТРАЦИЈЕ

1: Шоља и ташна са мотивима Ботичелијеве слике „Пролеће“, прив. власништво (фото: Ирена Кулетин Ђулафић, 2019, сл. 1).

Cup and purse with motifs of Botticelli's painting "Primavera", priv. ownership (photo: Irena Kuletin Ćulafić, 2019, fig. 1).

2: Пример ентеријера из архитектонских часописа и пример ентеријера из угла свакодневне естетике архитектуре и примењених уметности, (<http://www.marvelbuilding.com/modern-house-interior-or-white-black-theme-trinity-bellwoods-town-homes-interior.html>) и фото: Ирена Кулетин Ђулафић, 2019, лична документација, сл. 2).

An example of interior from architectural magazines and an example of interior from the perspective of everyday aesthetics of architecture and applied arts, (<http://www.marvelbuilding.com/modern-house-interior-or-white-black-theme-trinity-bellwoods-town-homes-interior.html>) and photo: Irena Kuletin Ćulafić, 2019, personal documentation, fig. 2).

3: Феномен естетизације на примеру глобалног дизајна у Икеа стилу, (преузето из Икеа каталога за 2019. годину, сл. 3).

The phenomenon of aestheticization on the example of global design in Ikea style, (taken from the Ikea catalog for 2019, fig. 3).

4: Студио Фукас, Конгресни центар и хотел „Облак“ на ЕУР-у, Рим, 2016 – Пример глобалистичке естетизације савремене архитектуре, (<https://aasarchitecture.com/2016/11/eur-convention-hall-hotel-cloud-studio-fuksas.html/>), фото: Moreno Maggi, сл. 4).

Studio Fuksas, EUR Convention Hall and Hotel 'the Cloud', Rome, 2016 – An example of a globalist aestheticization of contemporary architecture, (<https://aasarchitecture.com/2016/11/eur-convention-hall-hotel-cloud-studio-fuksas.html/>), photo: Moreno Maggi, fig. 4).

5: Феномен естетизације на предметима свакодневне употребе – Apple производи, прив. власништво (фото: Ирена Кулетин Ђулафић, 2019, сл. 5).

The aestheticization phenomenon on items of everyday use – Apple products, priv. ownership (photo: Irena Kuletin Ćulafić, 2019, Fig. 5).

6: Феномен естетизације – елементи из уметности се преносе у свакодневни живот: Климтова слика „Пољубац“ на свакодневним употребним предметима, прив. власништво (фото: Ирена Кулетин Ђулафић, 2019, сл. 6)

The phenomenon of aestheticization – elements from art transmitted into everyday life: Klimt's painting "Kiss" on objects of everyday use, priv. ownership (photo: Irena Kuletin Ćulafić, 2019, fig. 6).

27 Н. К. Nielsen, "Totalizing Aesthetics? Aesthetic Theory and the Aestheticization of Everyday Life", *Nordisk estetisk tidskrift* 32 (Aarhus, Denmark), 2005, 71. <https://tidsskrift.dk/index.php/nja/article/view/2976/2561>.

7: Српске божићне чеснице, дело Ирене Кулетин Ћулафић, 2016. и 2017. године – пример праксе свакодневне естетике и пример феномена естетизације у виду фотографија истих чесница које су на facebook профилу уметника Срђе Мирковића добиле 379 лајкова.

Serbian Orthodox Christmas Breads "Česnica" made by Irena Kuletin Ćulafić in 2016 and 2017 – an example of the practice of everyday aesthetics and at the same time an example of the phenomenon of aestheticization: the photographs of this Christmas Breads gained 379 likes on the facebook profile of artist Srdja Mirkovic.

ЛИТЕРАТУРА

Adorno, Teodor. *Estetička teorija*, Nolit, Beograd, 1979.

Aristotel, *Nikomahova etika*, Izdavačka Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci i Novi Sad, 2003.
Banham, Reyner. *Theory and Design in the First Machine Age*, The MIT Press, Cambridge 1980.

Baumgarten, Aleksander Gotlib. *Aesthetica*, Impens. Ioannis Christiani Kleyb, Traiecti cis Viadrum, Vol.1, 1750, Vol 2., 1758.

Baumgarten, Aleksander Gotlib. *Filozofske meditacije o nekim aspektima pesničkog dela*, BIGZ, Beograd, 1985.

Benjamin, Walter. *Eseji*, Nolit, Beograd, 1974.

Berleant, Arnold. *Aesthetics and Environment: Variations on a Theme*, Ashgate Publishing, England/ USA, 2005.

Berleant, Arnold. *Sensibility and Sense: The Asthetic Transformation of the Human World*, Imprint Academic, Exeter, 2010.

Berleant, Arnold. *The Aesthetics of Environment*, Temple University Press, Philadelphia 1992.

Berleant, Arnold. *The Aesthetics of human environments*, Broadview Press, Peterborough, 2007.

Bodrijar, Žan. *Simulakrumi i simulacija*, Svetovi, Novi Sad, 1981.

Böhme, Gernot. *Atmospheric Architectures: The Aesthetics of Felt Spaces*, Bloomsbury Academic, London etc., 2017.

Böhme, Gernot. *The Aesthetics of Atmospheres*, Routledge Publishing, Abingdon etc., 2018.

Carlson, Allen et Berleant, Arnold. *The Aesthetics of Natural Environments*, Broadview Press, Peterborough, 2004.

Carlson, Allen. "Environmental Aesthetics", in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. E.N. Zalta, Metaphysics Research Lab, Stanford University, Stanford, CA, USA, 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/environmental-aesthetics/> [pristupljeno: 19.09.2019.]

Carlson, Allen. "What is Environmental Aesthetics?", in: *Environmental Aesthetics*, ed. Routledge Encyclopedia of Philosophy, Taylor and Francis, UK, 1998. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/environmental-aesthetics/v-1/sections/what-is-environmental-aesthetics>. [pristupljeno: 20. 08. 2018].

Damjanović, Milan. *Problem eksperimentalne metode u estetici*, Institut društvenih nauka, Odeljenje za filozofiju, Beograd, 1963.

Damjanović, Milan. *Strujanja u savremenoj estetici*, Naprijed, Zagreb, 1966, 12.

Damjanović, Milan. *Strujanja u savremenoj estetici*, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Beograd, 1984.

Erjavec, Aleš. "The Status of Aesthetics Today", *Serbian Architectural Journal* 7 (Belgrade), 2015, 1–8.

Featherstone, Mike. *Consumer Culture and Postmodernism*, SAGE Publications, London etc., 2007.

Folkmann, Mads Nygaard. *The Aesthetics of Imagination in Design*, Cambridge MIT Press, Cambridge, 2013.

Forsey, Jane. "Appraising the Ordinary – Tension in Everyday Aesthetics", *Proceedings of the European Society for Aesthetics* Vol. 5, eds. F. Dorsch et al., The European European Society for Aesthetics, Fribourg, 2013, 237–245.

Forsey, Jane. *The Aesthetics of Design*, Oxford University Press, New York, 2013.

Gilbert Everet, Katarina i Kun, Helmut. *Istorija estetike*, Dereta, Beograd, 2004.

Gričić, Danko. *Estetika. Knj. 1: Povijest filozofskih problema*, Naprijed, Zagreb, 1974.

Gričić, Danko. *Estetika. Knj. 2: Epoha estetike: XVII, XVIII i početak XIX stoljeća*, Naprijed, Zagreb, 1976.

- Grić, Danko. *Estetika. Knj. 3: Smrt estetskog*, Naprijed, Zagreb, 1978.
- Grić, Danko. *Estetika. Knj. 4: S onu stranu estetike*, Naprijed, Zagreb, 1979.
- Harries, Karsten. "What Need is There for an Environmental Aesthetics?", *The Nordic Journal of Aesthetics* 22 (Aarhus, Denmark), 40–41. <https://tidsskrift.dk/nja/article/view/5186/4567> [приступљено: 10. 09. 2018].
- Haskins, Casey. "Aesthetics as an Intellectual Network", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 69 (Medford, MA, USA), 2011, 297–308.
- Hepburn, Ronald W. "Contemporary Aesthetics and the Neglect of Natural Beauty", in: *British Analytical Philosophy*, eds. B. Williams et al., London, 1966, 285–310. https://digitalcommons.risd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1307&context=liberalarts_contempaesthetics. [приступљено: 17. 5. 2018].
- https://www.researchgate.net/publication/285322825_Remapping_the_Realm_of_Aesthetics_On_Recent_Controversies_about_the_Aesthetic_and_Aesthetic_Experience_in_Everyday_Life. [приступљено: 23. 09. 2018.]
- Kant, Imanuel. *Kritika čistoga uma*, Kultura, Beograd, 1970.
- Kant, Imanuel. *Kritika moći suđenja*, BIGZ, Beograd, 1975.
- Kant, Imanuel. *O lepom i užitvenom*, Bonart, Nova Pazova, 2002.
- Kelly, Michael. "Preface to the Second Edition", in: *Encyclopedia of Aesthetics*, Vol. 1–6, ed. M. Kelly, Oxford University Press, Oxford, New York, etc, 2014.
- Kuletin Ćulafić, Irena. "Aesthetics of Architectural Image: The 19th Century prints of Ancient and Medieval Architecture Versus 21th Century Printed Image of Digital Architecture". *International Scientific Conference: Revisions of Modern Aesthetics*, 26–28 June 2015, M. Šuvaković et al., Belgrade, 2015, 570–582.
- Kuletin Ćulafić, Irena. "Teorija arhitekture u Srbiji između dva svetska rata", u: *Istorija umetnosti u Srbiji XX vek: Moderna i modernizmi 1878–1941*, Tom III, ur: M. Šuvaković, Orion art i Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 2014, 705–716.
- Leddy, Thomas. "Defending Everyday Aesthetics and the Concept of 'Pretty'", *Contemporary Aesthetics* 10, 2012. <https://digitalcommons.risd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1259&>. [приступљено: 09. 6. 2018].
- Leddy, Thomas. *The Extraordinary in the Ordinary: The Aesthetics of Everyday Life*, Broadview Press, Peterborough, 2012.
- Light, Andrew et Smith, Jonathan M. *The aesthetics of everyday life*, Columbia University Press, New York, 2005.
- Mako, Vladimir. *Aesthetic Thoughts on Architecture. Antiquity*, Faculty of Architecture University of Belgrade, Belgrade, 2011.
- Mako, Vladimir. *Aesthetic Thoughts on Architecture. Middle Ages*, Faculty of Architecture University of Belgrade, Belgrade, 2012.
- Mako, Vladimir. *Estetika – arhitektura, Knjiga dva: Kreativni proces između subjektivnog i opšte-društvenog estetskog značenja*, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu i Orion-art, Beograd, 2009.
- Mako, Vladimir. *Estetika – arhitektura: sedam tematskih rasprava*, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu i Orion-art, Beograd, 2005.
- Marković, Mihailo. *Filozofski osnovi nauke*, BIGZ, Genes-s štampa, Prosveta, SKZ, Beograd, 1994.
- Mekluan, Maršal. *Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka*, Nolit, Beograd, 1973.
- Melchionne, Kevin. "The Definition of Everyday Aesthetics", *Contemporary Aesthetics* 11 (Castine, ME, USA), 2013. <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=663%20>. [приступљено: 23. 4. 2019].
- Melchionne, Kevin "The Point of Everyday Aesthetics", *Contemporary Aesthetics* 12, 2014, 1–9.
- Merlo-Ponti, Moris. *Fenomenologija percepcije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978.
- Naukkarinen, Ossi. "Contemporary Aesthetics: Perspectives on Times, Space and Content", *Contemporary Aesthetics* 12 (Castine, ME, USA), 2014, 1–16.
- Naukkarinen, Ossi. "What is 'Everyday' in Everyday Aesthetics?", *Contemporary Aesthetics* 11, 2013.

- Nielsen, Henrik Kaare. "Totalizing Aesthetics? Aesthetic Theory and the Aestheticization of Everyday Life", *Nordisk estetisk tidskrift* 32 (Aarhus, Denmark), 2005, 60–75. <https://tidsskrift.dk/index.php/nja/article/view/2976/2561>. [приступљено: 16. 10. 2018.]
- Radosavljević, Uroš et Kuletin Čulafić, Irena, "Use of Cultural Heritage for Place Branding in Educational Projects: The Case of Smederevo and Golubac Fortresses on the Danube", *Sustainability* 2019, 11(19), 5234, <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/19/5234/htm> [pristupljeno: 24.09.2019.]
- Ratiu, Dan Eugen. "Remapping the Realm of Aesthetics: On Recent Controversies About the Aesthetic and Aesthetic Experience in Everyday Life", *Estetika: The Central European Journal of Aesthetics* 50/6, 1 (Prague), 2013, 3–26.
- Saito, Yuriko, "Aesthetics of the Everyday", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter 2019 Edition, ed. E. N. Zalta, 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/aesthetics-of-everyday>.
- Saito, Yuriko. *Everyday Aesthetics*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- Shusterman, Richard. "Postmodern Aestheticism: A New Moral Philosophy", *Theory, Culture and Society* Vol. 5, 1988, 337–355.
- Shusterman, Richard. "The End of Aesthetic Experience", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 55/1, 1997, 29–41.
- Šuvaković, Miško. *Asimetrični drugi: eseji o umetnicima i konceptima*, Pometej, Novi Sad, 1996.
- Šuvaković, Miško. *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950*, SANU i Prometej, Beograd i Novi Sad, 1999.
- Welsch, Wolfgang. "Aesthetics Beyond Aesthetics", in: *Proceedings of the XIIIth International Congress of Aesthetics, Lahti 1995, Practical Aesthetics in Practice and Theory Vol. 3*, ed. Martti Honkanen, Helsinki 1997, 18–37.
- Welsch, Wolfgang. *Undoing Aesthetics*, Sage Publications, London, 1997.
- Yrjö Sepänmaa, *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*, Environmental Ethics Books, Denton, 1993.
- Yuedi, Lui et Carter, Curtis L. (eds.), *Aesthetics of Everyday life: East and West*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014.
- Zurovac, Mirko. *Metodičko zasnivanje estetike*, Dereta, Beograd, 2008.
- Зуровац, Мирко. *Идеја естетике*, Глас СССРСIII Српске Академије наука и уметности, Одељење друштвених наука, књ. 29, Београд 2002.
- Зуровац, Мирко. *Тешкоће у заснивању естетике*, Просвета, Београд, 2012.
- Кулетин Ћулафић, Ирена. *Научна естетика архитектуре Милушина Борисављевића* (докторска дисертација), Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2012.

Irena I. Kuletin Čulafić

EVERYDAY AESTHETICS IN ARCHITECTURE AND APPLIED ARTS

Summary: Aesthetics is a philosophical discipline whose object of interest since its creation has been continuously developed and expanded to this day. Since its establishment in the 18th century as a science of the sensual knowledge of the world and phenomena, the focus of aesthetics was primarily focused on theoretical, philosophical, axiological and critical considerations of art, nature and beauty. Over time, aesthetics has expanded its research beyond the framework of individual arts to relations that govern among different arts, then the relationship between art and other disciplines, to eventually emerge from the fields of art and spread to fields of science, technology, ecology, media and communication, sociology, religion, politics, economics, etc. Nowadays, at the time of proliferation of visual sensations and more perfect media-communication technologies, the boundaries of art are lost, and the boundaries of aesthetics have become more dispersive. Aesthetics in the 21st century has become one of the main determinants of today's global neoliberal capitalist society. As a special type of knowledge and reasoning, aesthetics represents a specific relationship to the world based on which everything that a person does, thinks and creates can be interpreted from an aesthetic angle. Modern technology constitutes the basis and main mechanism of the process of aestheticization. The aestheticization of everyday life is a phenomenon that started with the rapid progress of technology,

science and industrial production at the beginning of the 20th century. Today our modern society lives and acts aesthetically. Starting from art, architecture, applied arts, music, film, theater, religion, politics, economy, social communication, technological gadgets, home interiors, gardens, clothes, cooking, blogging and life coaching – everything can be a subject of aesthetic consideration. The aesthetic sphere has become one of the main infrastructural spheres of everyday life and the process of aestheticization is present everywhere. The aesthetics of architecture and the aesthetics of applied arts represent the subtypes of aesthetics that are examined in this paper from a common aesthetic position, in an attempt to share the same or similar theoretical and practical aspects. The essence of architecture and applied art is the artistic creation of buildings, structures and objects that, in addition to certain aesthetic requirements, primarily seek to satisfy requirements of usability, functionality, comfort and adaptability. Since today's man predominantly lives in cities, our environment is primarily determined by the architecture and objects of applied arts that we use almost daily. Therefore, in a joint interaction, architecture and applied arts form a specific atmosphere that is explored in this paper through the concept of everyday aesthetics. Everyday aesthetics is one of the domains of modern aesthetics and constitutes one of the wider concepts of environmental aesthetics. Everyday esthetics involves human common objects, environments and activities that constitute people's daily life, for example: artifacts of daily use, chores around the house, everyday activities, such as eating, walking, bathing, meeting with people, sport, architectural and interior design, design of objects and tools, etc.

The main aim of the paper is to explore the complex relationships that govern the domain of aesthetics of architecture and applied arts. The paper seeks to clarify the contemporary movements of aesthetics, above all the philosophical discipline which today deals not only with art, aesthetic categories and philosophy of art, but is directly present in man's everyday life – in the actions and thoughts that man takes, in social connections and objects that man creates. The evolution of aesthetics is now viewed through the evolution of technology that traces the development of architecture and applied arts. Technological innovations, change of work technology, and transition to computer-aided design have largely changed aesthetic thinking about architecture and applied arts. The boundaries of architectural and design profession have opened up to interdisciplinary and transdisciplinary connections of designers, architects, psychologists, sociologists, IT designers, managers, experts, industrial engineers, and many others.

The results of this paper confirm the change of the focus of aesthetics from art to everyday life and to people as actors, creators and consumers of aesthetic experience. In this respect, a new aesthetic discourse of interaction of technology, applied arts, architecture and art is realized. This disposition of the problem of aesthetics from the domain of art in the domain of environment (both natural, built and social environment) and the domain of practicality and everyday life caused by processes of cultural and general globalization can be seen as a decline in the philosophical integrity of aesthetics. On the other hand, aesthetics in the domain of everyday human life tries to build a comprehensive humanistic and philanthropic approach. Therefore, the environmentalist position of the aesthetics of architecture and applied arts finds a mutual confirmation both in the philosophical tradition of aesthetics and in the practical perception of aesthetics – especially through relations that rule between man, nature, society, art and objects that man creates and consumes in an intellectual and practical manner. Theoretical results of this paper are also supported by practical examples, while the study as a whole raises one of the main issues of the mobility of knowledge beyond the boundaries of aesthetics as a philosophical discipline. This points to new ways of development of the essence through multidisciplinary, interdisciplinary, cross-disciplinary and transdisciplinary approaches of the examination of art, architecture, applied arts, science and life in the unity of the main philosophical values of beautiful, good and true.

Keywords: everyday aesthetics, aesthetics of architecture and applied arts, aestheticization, aesthetics experience, aesthetics of atmosphere